

עמק הבכא. יוסף הכהן. ערך, ההדיר ופירש ראובן בונפיל. ירושלים, מאגנס, תש"פ.
206 עמ'. (msbonfil@mscc.huji.ac.il)

יוסף בן יהושע הכהן נולד בפרובנס שבדרום צרפת בחורף של שנת רנ"ז (שלהי 1496) למשפחה שמוצאה מספרד. כילד עבר עם הוריו לאיטליה, ובזכות היות אביו רופא הותרה ישיבתם בעיר ג'נובה (גנואה שבצפון איטליה). אחרי שגורשו משם עברו לעיירה הסמוכה נובי. סביב שנת ש' התחיל יוסף לחבר את ספרו הגדול 'ספר דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אוטומאן', שבו הוא מתאר באופן כרונולוגי את תולדות עמי אירופה ובתוכם גם את

תולדות עם ישראל על רדיפותיו וצרותיו, כאשר הוא מעתיק מתוך עשרות מקורות ידועים יותר ופחות, מקורות עבריים והרבה יותר מקורות היסטוריים לועזיים, רשמיים ופרטיים. כדרכם של כותבי זמנו הוא מספר בעיקר על מלכים ומלחמותיהם שהם עיקר ההיסטוריה לדידו, כאשר הוא מעבד את מקורותיו לרצף בהיר בסגנון עברי תנכ"י. הספר יצא לאור בשנת ש"ד (1554) בסבינויטה ובהמשך עוד כמה פעמים. המחבר טרח שנים רבות לעדכן ולתקן ולשפר את החיבור, עד לפטירתו בשנת של"ח (1578) בהיותו בן 82. ההיסטוריון המומחה לתולדות יהודי איטליה פרופ' ראובן בונפיל הקדיש ארבעים שנה לעבודה על הספר, מהתקנת הטקסט על פי האוטוגרפים השונים שהשאיר המחבר והתיקונים שלו למהדורה הנדפסת, ועד לזיהוי בלשי כמעט של עשרות המקורות שבהם השתמש - כולל פרסומים מקומיים בני עמודים בודדים מכל רחבי איטליה שנתרו, אם נותרו, בספריות בודדות בעולם, והשוואת הדברים שבספר אליהם. המהדיר מודה בהקדמתו שבאמצעים האלקטרוניים והדיגיטליים המצויים היום עבודתו הייתה עשויה להיות הרבה יותר קלה ומדויקת, ובכל זאת הוא לא פתח את כל החומר שאסף בעבודת נמלים במשך שנים לבחינה מחודשת על פי האמצעים הטכנולוגיים המתחדשים בכל יום, כי אין לדבר סוף. בהערות במהלך הספר מבוארים ומזוהים כל ביטוי וכל מקום וכל אירוע וכל אדם שמוזכרים בספר, עבודת ענק. המהדיר הוסיף מבואות ונספחים ומפתחות וציורים, והספר יצא לאור בשנה שעברה בשלושה כרכים, 1182 עמ' בסך הכל. אולם האמת היא שרק חלק קטן מספר דברי הימים הנ"ל נוגע ישירות ליהודים ולעם ישראל, והמחבר עצמו, יוסף הכהן, 'שלף' את החלק הזה וחיבר ממנו ספר אחר שנקרא 'עמק הבכא', שלדבריו ראוי לקרוא בו בתשעה באב, כי בו מתוארים לפי סדר השנים הצרות הצרות שקרו לעם ישראל בגלויות השונות, ובעיקר במחוזות אירופה. ספר 'עמק הבכא' נדפס רק מאוחר יחסית בשנת תר"ב (1852) בידי החכמים שד"ל ולטריס, והוא מתאר מאורעות שקרו ליהודים עד שנת שס"ה (1605), כולל תוספת שהוסיף מחבר עלום-שם בסוף כתיב"י על מאורעות השנים שאחרי פטירת רבי יוסף המחבר. 'עמק הבכא' נדפס פעמים רבות, ובאמת הוא מתאים לתשעה באב - הצרות והרדיפות של הכלל והפרט שמתוארות בו מצמררות. הוא נפתח בכך ש'כשמו כן הוא - כל הקורא בו ישום וישאף יחד ועפעפי יזלו מים', ומסיים במילים 'אברך את ה' אשר יעצני לחבר את החיבור הקטן הזה הכולל רוב התלאות והמהומות אשר עברו עלינו מימי החורבן עד היום הזה... כן יזרני ה' ברחמי תמיד ויזכני לכתוב ביאת הגואל'. בשני הספרים המקוריים מופיע מדי פעם בגיליון ציור של כף יד עם אצבע מורה כדי להפנות את תשומת לב הקורא לתוכן שראוי לתשומת לב מיוחדת, והמהדיר השאיר סימנים אלו במקומם. נהנית מההגדרה של פרופ' בונפיל במבואו על משימת המהדיר בעבודתו על נוסח ספר (עמ' 31): 'להציג טקסט קרוב ככל האפשר לזה שהגיורי לשער שהמחבר, אילו נמצא במקום המהדיר, היה מתיר לפרסום'. לענ"ד זו הגדרה נפלאה, שמצד אחד מחמירה עם המהדיר שלא לעשות מלאכתו רמייה - שהרי המחבר 'עומד על גביו', ומצד שני נותנת לו מעט חופש ושיקול דעת - הרי גם המחבר עצמו לא היה רוצה שטעות גמורה 'יתיקע' לדורות בטקסט שלו, או שיישמר לדורות חוסר אחידות בכתב וכד'.

יישר כוחו של פרופ' בונפיל על העבודה העצומה שהשקיע בספרים אלו, מלאכה לדורות.